

ROMÁNSKÁ OKNA DOMU ČP. 156/I V HUSOVĚ ULICI V PRAZE

ZDENĚK DRAGOUN – JAROSLAV
PODLISKA – MATOUŠ SEMERÁD

Mezi pozoruhodné doklady pražské měšťanské architektury patří dispozičně rozlehlý dům čp. 156/I, situovaný na rohu Husovy a Karlovy ulice na Starém Městě pražském. Stavební vývoj objektu byl na základě dosavadních znalostí poměrně složitý.¹⁾ Dnešní podoba domu je výsledkem sloučení původně dvou dlouhodobě se vyvíjejících samostatných parcel na přelomu 18.–19. století, nejspíše po roce 1796. K historicky nejstarší části stavebně srostlého objektu patří jižní partie domu, v minulosti nazývaná „*U černého hada*“ případně „*U klíče*“. Ve svém suterénu obsahuje pozoruhodné románské jádro, později doplňované přístavbami. Východní čelo románského prostoru, částečně zasunuté do hloubi parcely, ukazuje na původně odlišnou urbanistickou dispozici raně středověkého domu ve vztahu k pozdější, domovní zástavbou fixované uliční síti. První písemný doklad o existenci této stavby pochází až z roku 1360. V průběhu vrcholného středověku byl dům postupně přestavován a půdorysně rozšiřován. Kolem poloviny 16. století vyhořel a následně byl velkolepěji upraven v renesančním slohu, o čem svědčí dodnes dochované benátské štíty do ulice (patrně před rokem 1579). Z dnešního pohledu radikální novověká stavební úprava na řadě míst pouze překryla nebo doplnila původní gotické konstrukce, dochované pod mladšími úpravami místy až do výše 1. patra (obr. 1).

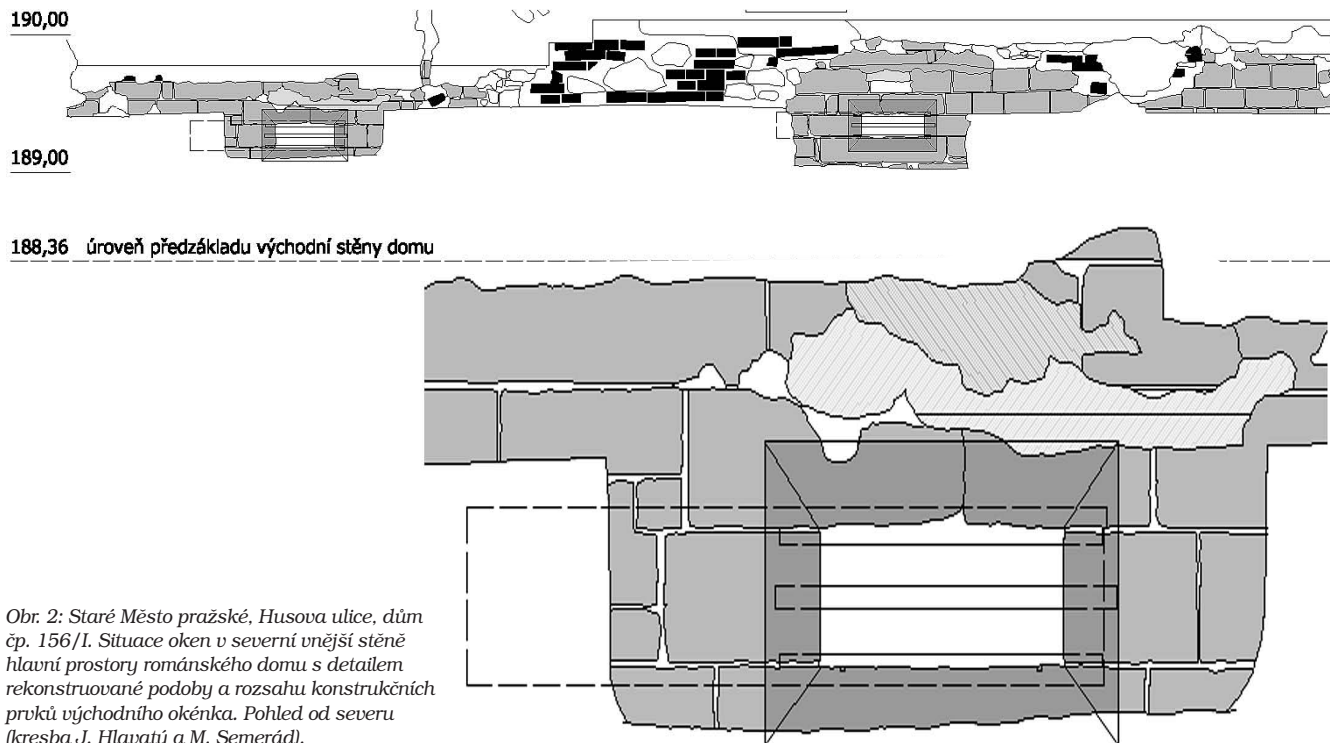
Sousední, nárožní dům do Karlovy ulice, v písemných pramenech uváděn pod označením „*U zlaté slámy*“, vznikl nejspíše až v průběhu 14. století (první zmínka 1353). Jeho původní, nejspíše výrazně menší rozsah než dnes, zůstává dosud spolehlivě nevyřešen. Za nejstarší součást domu lze považovat valeně zaklenutý gotický sklep o dvou prostorách v nároží domu, dodatečně oddělených vynášecím pasem a pilířem. Spojovacím článkem mezi sklepy v nároží a románským suterénem v jižní části parcely, je nevelký obdélný prostor, patrně ještě středověkého stáří, náležející však původně k domu „*U černého hada*“. Komplikovaná dispozice sklepa svědčí o složitější genezi objektu. Rozsáhlejší stavební úpravy jsou na základě nárůstu ceny domu kladeny do 15. sto-

letí. Současná nadzemní dispozice domu pochází z valné většiny z novověku. Vyloučit však nelze i skutečnost, že některé konstrukce mohou být pozůstatkem původního gotického domu ze 14.–15. století. Venkovní fasáda náleží barokní epoše z doby po roce 1730.

V průběhu roku 2009 byla zahájena celková stavební obnova objektu spojená s ideou nového využití pro reprezentativní a výstavní účely vlastníka objektu, kterým je Středočeský kraj a jeho příspěvková organizace Galerie Středočeského kraje (GASK). V rámci realizovaných úprav, zasahujících v převaze do stavebních konstrukcí, došlo i k několika zemním zásahům, které po celou dobu prací sledovali a průběžně dokumentovali pracovníci archeologického odboru NPÚ, územního odborného pracoviště v hlavním městě Praze.²⁾ První skupina zemních prací byla realizována v roce 2009 v prostorách gotických suterénů. Jednalo se o celkové odstranění stávajícího povrchu a snížení terénů v celém prostoru o cca 0,7 m. Prvotní představu o skladbě místních terénů přinesly zjišťovací bodové sondy realizované na několika místech sklepa v předstihu před samotnými výkopy. Pod recentním betonovým povrchem sklepa se nalézala výrazně heterogenní navázka tvořená takřka jednolitou tmavě zbarvenou písčitou hlinou s hojnějším podílem stavebního odpadu a několika recentních předmětů. Na bázi dvojice sond v nárožní partii sklepa, odpovídající potřebné úrovni snížení, se místy objevila nesouvislá poloha pečlivěji vyskládaných říčních valounů, kterou lze ztotožnit s původní dlažbou sklepa (niveleta povrchu v rozmezí 185,09 až 185,19 m n. m.).³⁾ Pomocí geologického žlábkového vrtáku se podařilo také rámcově zjistit podobu terénů do hloubky cca 1 m pod starší podlahovou úroveň. Bezprostředně pod písčitou podsypem původní dlažby byla detekována vrstva rozdrčené břídlíce, kterou lze teoreticky spojit se starší úpravou podlahy sklepa sloužící případně jako izolaci proti vlhkosti. V hloubce cca 1 m se nalézala již zcela sterilní

Obr. 1: Staré Město pražské, Husova ulice. Situace domu čp. 156/I a jeho románského jádra (kresba J. Hlavatý a M. Semerád).

Obr. 2: Staré Město pražské, Husova ulice, dům čp. 156/I. Situace oken v severní vnější stěně hlavního prostoru románského domu s detailem rekonstruované podoby a rozsahu konstrukčních prvků východního okénka. Pohled od severu (kresba J. Hlavatý a M. Semerád).

poloha šterkopískového podloží, příslušející k vltavské terase stupně VIIc (okolo 184,20 m n. m.) a jistě nenáležející k její povrchové vrstvě.

Další zemní zásahy proběhly ve většině přízemních prostor domu postupně na sklonku roku 2009 a v prvním čtvrtletí 2010. Příčinou byla kompletní rehabilitace inženýrských sítí spojená s jejich obnovou a rozšířením v místech starších teplovodních kanálů. Zahloubení výkopů cca 1 až 1,5 m od povrchu v trasách starších sítí nepřineslo z pohledu archeologie výraznější zjištění. Většina míst byla již v minulosti opakovaně porušena a starší terén nahrazen nesořným sledem písčitohlinitých navážek, obsahující směsici středověkých a novověkých zlomků keramických nádob. K výjimce snad náležela dokumentace nevelkého úseku koruny starší zděné konstrukce z lomové opuky, probíhající ve dvorní části objektu mezi románským jádrem a severní partií domu. Nalezená zeď s největší pravděpodobností původně uzavírala dvorní část domu „U černého hada“ od malého dvorku situovaného na západní straně parcely. Dnes je tato část od přízemí oddělena arkádově utvářenou prosklenou stěnou.

Odhalení původních tras teplovodních kanálů obzvláště na severní, exteriérové straně románské části domu, umožnilo vedle zjištění charakteru terénní situace, sledovat též pod mladšími stavebními nánosy některé jeho intaktní stavební prvky. Zejména detailní prohlídka exteriérové partie dvojice originálních okenních otvorů, dosud známých z interiérové strany, přinesla velmi nečekaná zjištění.

Staroměstský románský dům čp. 156/I patří mezi pražskými kvádríkovými obytnými stavbami⁴⁾ do nejpočetnější skupiny jednoduchých domů, skládajících se z hlavního prostoru a vedlejšího chodbovitého útvaru, do něhož ústí vstup z nedochované schodiškové šje z hloubi parcely. Je zřejmě situován v původní uliční čáře Husovy ulice. Datován je do

staršího horizontu pražských románských domů do 2. poloviny 12. století. Kamenné jádro domu je zaklenuto čtyřmi poli křížové klenby na střední sloup s pasy. Dvě západní pole jsou dochována v původní podobě, obě východní pole jsou v dnešní podobě nahrazena železobetonovou skořepinou napodobující původní klenbu včetně otisků šalovacích prken. Čela klenbových polí v severní i jižní stěně obsahují okenní otvory. Na straně jižní se zvnějšku obracely do prostoru průjezdu, který dodnes nese parcelní číslo 229/I, k němuž románský dům dříve patřil a kam rekonstrukční práce nezasahují. Na severní straně se otevíraly do nitra parcely čp. 156/I, kterážto číslo má dnes podstatná část sjednoceného objektu.

Součástí archeologického dohledu a operativního stavebněhistorického průzkumu byla tedy i dokumentace exteriérového líce severní obvodové zdi románského domu. V požárem a mladšími zásahy poškozeném líci byly zaregistrovány otvory dvou originálních románských okének. Ta byla fotogrammetricky, fotograficky a kresebně zdokumentována jak v odkryté situaci, tak po cíleném dodatečném odhalení jejich dalších částí. Výsledkem byla identifikace promyšleného, profesionálně provedeného způsobu uzavírání okének z vnější strany, jehož dochování je v pražském prostředí naprosto unikátní.

RÁMEC NÁLEZU

V pohledu z exteriérové strany domu jsme měli možnost dokumentovat odhalené části kvádríkového líce o celkové délce 9 m. Zachovalé partie kvádríkového líce vystupují na úroveň dnešní podlahy přízemí tak, že nejvýše dochované řádky dosahují až na niveletu 190,00 m n. m. Větší část kvádríkového líce s okenními otvory ale zůstala v době zjištění originálních prvků skryta za stěnou kanálu vzduchotechniky. Pro potřeby fotogrammetrické doku-

mentace byl obnažen alespoň prostor před okenními otvory pochopitelně za cenu částečného rozebrání stěny budovaného kanálu (obr. 2). Na straně západního okenního otvoru jsme se tak dostali až na úroveň 189,00 m n. m.

Kvádřikový líc je v celém rozsahu poškozený účinky požáru. Zatímco lícové plochy kvádříků dále od okenních otvorů jsou poškozeny méně, líc v bezprostřední blízkosti okenních otvorů, a zejména pak samotná ostění jsou poškozena více patrně v důsledku proudění vzduchu, jež zřejmě zvyšovalo působení žáru. Lícové plochy kvádříků jsou zde v podstatné míře odpuklé, někde až do hloubky 8 cm. Povrchová úprava lícové části okenních otvorů se proto nezachovala s výjimkou fragmentů okosení parapetní desky východního okenního otvoru, na jehož základě můžeme alespoň rekonstruovat jeho původní podobu.

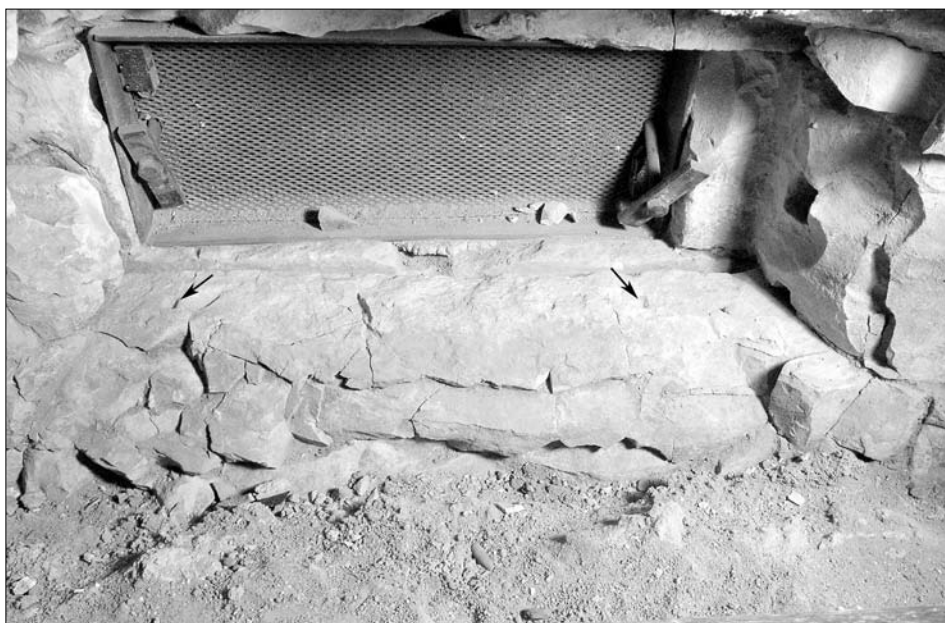
VÝCHODNÍ OKNO

Okenní otvor se do interiéru obrací ležatou obdélnou nikou vysokou 55 cm a širokou 89 cm. Její báze spočívá 232 cm nad stávající úrovní podlahy v ose klebního čela. Boční špalety ubíhají pod úhlem 32° na hranu kamenného ostění v hloubce 58 cm. To vytváří obdélné okénko široké 42,5 cm a vysoké jen 17 cm. Samotné ostění není přes relativně malý rozměr monolitické, ale skládá se z parapetního prvku, překladového prvku a dvou stojek. Na vnější straně (obr. 3) se okenní špaleta otevírá okosením jistě spodní a boční strany (obr. 4), u horního okosení jej rovněž předpokládáme. Kamenicky zpracované horizontální prvky ostění okna jsou provedeny tak, že se v parapetní části skládají z 10,5 cm široké vodorovné části a ze symetrického okosení na vnitřní i vnější straně, širokého vždy 13,5 cm. Překladový prvek byl pravděpodobně okosen logicky jen na vnější straně, celková šířka 37,5 cm odpovídá rozměru parapetního prvku. Západní stojka ostění je z jednoho kamenného prvku, východní je dvoudílná. Obě stojky jsou vertikálně z jednoho kusu kamene.

Na exteriérové straně okenního ostění před jeho okosením byly v parapetní a překladové partii vyhloubeny vodící drážky pro umístění nejpravděpodobněji dřevěné posuvné desky pro uzavírání okénka. Obě drážky mají přibližně čtvercový, mírně

převýšený průřez o stranách 19 × 21 mm. Jsou umístěny ve vzdálenosti 25 mm od vyústění parapetu do okenní niky. V parapetu zůstala drážka zachována téměř v intaktní podobě pouze s lokálním poškozením spíše povrchového rázu (obr. 5 a 6). Naproti tomu drážka v překladu se zachovala jen v části nad stojkami ostění. Úplné uzavření okenního otvoru zajišťoval posun do vyhloubené mezery v pravé (západní) stojce ostění, hluboké 5,5 cm. Dochovala se pouze její zadní strana spolu s přesahem vodících drážek (obr. 5). Lícová strana je až na dno mezery odpadlá.

Uzavírací deska se zasouvala v levé (východní) vertikálně dělené stojce ostění do kapsy, která je hluboká 61,5 cm (obr. 6, 10). Po odečtení světlosti otvoru 42,5 cm tak zůstává

Obr. 3: Staré Město pražské, Husova ulice, dům čp. 156/I. Vnější strana východního okénka. V parapetní desce je zdůrazněna dvojice mělkých otvorů. Pohled od severu (foto M. Semerád).

Obr. 4: Staré Město pražské, Husova ulice, dům čp. 156/I. Východní polovina východního okénka. Ve spodní partii patrná hrana okosení parapetní desky a východní stojky ostění, ve stojce kapsa středního prutu mříže a za ní kapsa pro zasouvání desky. Pohled od severozápadu (foto M. Semerád).

Obr. 5: Staré Město pražské, Husova ulice, dům čp. 156/I. Západní odlomený bok ostění východního okénka s dolní a horní vodící drážkou zasouvací desky a s otvory pro umístění mříže. Pohled od východu (foto M. Semerád).

Obr. 6: Staré Město pražské, Husova ulice, dům čp. 156/I. Východní narušený bok ostění východního okénka s kapsou pro zasouvání desky, dolní a horní vodící drážkou a otvory pro umístění mříže. Pohled od západu (foto M. Semerád).

19 cm na zasunutí do štěrby přesahu hlubokém 5,5 cm v západní stojce ostění a koncovou část desky, která zůstávala trvale v kapse. Zadní, poněkud rozšířená část kapsy v hloubce jádrového zdiva byla dle otisků prken opatřena dřevěným pouzdrem.

Okenní otvor dále chránila složitěji řešená mříž umístěná v polovině vzdálenosti mezi hranou okosení a vodící drážkou. Základním prvkem mříže byl vodorovný prut zapuštěný do otvorů v polovině výšky stojek ostění čtvercového průřezu o stranách 29 × 29 mm. Ty jsou hluboké 79 mm na straně východní a 94 mm na straně západní. Hlavní prut mříže pravděpodobně doprovázely dva tenčí pruty o šířce 17 mm

a výšce 15 mm. Tyto pruty byly zapuštěny do stojek ostění a přiloženy k překladu a parapetu (obr. 5 a 6). Zajímavé jsou dvě mělké obdélné jamky o stranách 9 × 15 mm a 9 × 17 mm vždy ve vzdálenosti 36 mm od stojky ostění v parapetní desce v rovině zmiňovaného tenčího prutu (obr. 2). Značné narušení překladového prvku neumožnilo sledovat existenci teoreticky existujících protějšků těchto jamek na horní části okénka.

Pod spodní částí východní stojky, vyzvednuté a lepené v průběhu restaurátorského zajištění okna, byla na parapetní části okénka zjištěna dvojice na sebe kolmých rytých linií, které zjevně označovaly hloubku a umístění hran okosení, při jehož realizaci v okosené části okénka splynuly s jeho hranou (obr. 11).

ZÁPADNÍ OKNO

Ve vzdálenosti 410 cm směrem k západu (měřeno mezi středy) se otevírá druhé okno s analogickým provedením. Stupeň poškození je v tomto případě výrazně větší a zjištěné pozůstatky originálního vybavení okénka omezenější (obr. 7). Konstrukčně je řešeno stejně jako okno východní, tvarově i rozměrově odpovídá předchozímu. I v tomto případě je dochována pouze spodní drážka pro posun dřevěného uzavíracího prvku, jehož pohyby je doslova vyleštěna. Kapsa pro posuvné uzavírací zařízení na východním boku okna není dochována až do svého konce, v hloubce 37 cm je porušena mladším zásahem do zdiva, nicméně analogické rozšíření kon-

cové části kapsy je alespoň částečně i zde zachováno. I zde se v místě odpadlé západní stojky okna dochovala rytá linie okosení v parapetu ostění. Odpadnutí větší části stojky odhalilo partii ukončení přesahu kapsy na uzavření okna v západní stojce ostění. To bylo nejdříve proděravěno na konci dorazu budoucí drážky svislým otvorem kruhového průřezu (obr. 8), a teprve poté byla kapsa protesána do partie mezi válcovitým otvorem a lícovou částí stojky ostění. Pracovní stopy nedokládají jednoznačně použití vrtáku, nicméně tvar koncové části kapsy pro dřevěnou závoru musel vzniknout kruhovým pohybem (specializovaného?) pracovního nástroje (dláta?). Zajímavá je skutečnost, že odpovídající

ukončení kapsy na okně východním takto zpracováno není. V torzu východní stojky ostění se dochoval otvor pro střední prut mříže.

INTERPRETACE

Odhalená okna a jejich úprava svědčí o jejich využívání zejména pro větrání zahluobeného spodního podlaží, v chladných obdobích zřejmě i pro zabránění úniku tepla z něj. Osvětlovací funkce oken byla vzhledem k jejich rozměrům patrně druhotná a méně významná. Obsluhování zasouvací partie nám připadá jednodušší z exteriérové strany, v interiéru by muselo být řešeno buď zvláštními přídavnými prvky nebo zlepšením přístupu do hluboké a vysoko umístěné okenní niky. Venkovní obsluhu by ale jistě komplikovalo (ne-li vylučovalo) vyústění oken do prostoru sousední parcely.

Odkryté detaily jednoznačně hovoří o existenci uzavíratelných oken, chráněných navíc zvnějšku mříží, popřípadě jinou konstrukcí.⁵⁾ Interpretace některých dílčích prvků však zůstává problematická. Především se jedná o dva drobné otvory v parapetní desce východního okna. Jejich umístění i tvar dokládají jejich intencíální původ s tím, že stav dochování ostění neumožňuje určení, zda zde neexistovaly ještě další. Téměř automaticky se nabízí interpretace jejich souvislosti se svislými okenními mřížemi. Proti ovšem

Obr. 7: Staré Město pražské, Husova ulice, dům čp. 156/I. Vnější strana západního okénka. Pohled od severu (foto M. Semerád).

hovoří mělkost těchto otvorů, neumožňující bezpečné zakotvení prutů mříže a dále jejich umístění přímo pod předpokládanou polohou spodního vodorovného mřížového prutu, kterým by musely procházet, což komplikuje i nevelká šíře tohoto prutu. Použití svislých prutů se jeví jako celkem zbytečné, protože vodorovné pruty, s jejichž osazením počítají realizované otvory v obou stojkách, jsou od sebe vzdáleny pouhých 6 cm. Přítomnost svislých prutů by navíc komplikovala obsluhování uzavíracího dřevěného prvku, pro jehož posunutí by nutily k několikerému přehmatávání úchyty při zavírání či otevírání zvnějšku. Celkem lákavou myšlenku o souvislosti těchto jamek s existencí jednoduché vertikální západky, stabilizující polohu uzavíracího prvku okna v různých polohách, ale téměř vylučuje již zmíněné překrytí otvorů spodním vodorovným prutem mříže, a tedy nutnost existence otvorů v mříži v takovém případě. Popsané otvory by tak mohly být určeny pro nevelké trny stabilizující spodní prut. Při dalších úvahách je možné se zamýšlet nad řešením, při němž by spodní prut nebyl osazen, a pak by mohla být reálnější jedna z výše uvedených variant – svislé mříže nebo západka pro stabilizaci posuvného prvku.

Komplikovaná konstrukce s prvky zasahujícími do značné hloubky zdiva nemohla být realizována jindy než v průběhu samotné stavby, dodatečný vznik systému uzavírání okna vylučujeme.

O historické snaze řešit opravou poškozené zdivo nemáme výraznější důkazy. Určitý náznak alespoň provizorního zpevnění bychom mohli spatřovat v nepatrném výmazu popožárových prasklin části východního okenního otvoru jílovitou hlinou. Zdá se, že se s obnovou funkce okenních otvorů nepočítalo, protože se velice brzy dostávají pod podlahu dostavěného traktu. Tím byly ušetřeny pozdějších zásahů a zachovaly se ve stavu daném požárem románského domu. Stejná okna v jižní stěně se zachovala v dost horším stavu (alespoň v dostupné interiérové partii) právě proto, že byla i nadále využívána.

Obr. 8: Staré Město pražské, Husova ulice, dům čp. 156/I. Detail válcovitého zakončení škvíry pro přesah zasouvací desky na západním boku a dolní vodící drážky západního okénka. Pohled od východu (foto M. Semerád).

Dochovaná okna byla logicky předmětem úprav, které v domě probíhaly, hlavně při rekonstrukci na počátku 70. let minulého století. Tehdy byla provedena maltová úprava vnitřních špalet oken, u východního okna byl vyměněn subtilní překlad okenní niky a jeden kvádr západní špalety. Ve stejné době byly zřejmě také do původního opukového ostění bezohledně zaraženy větrací mřížky v ocelových rámečcích. Zamýšlený záměr odvětrávání románského spodního podlaží pomocí kanálu vzduchotechniky ve střední prostoru domu pod podlahou nakonec realizován nebyl a okna byla z vnější strany zazděna. Průduch do tohoto kanálu byl obnoven až při úpravách po povodni v roce 2003.⁶⁾ Odhalené vnější líce románských oken byly tedy v minulosti přístupné minimálně dvakrát, nedostalo se jim tehdy však náležitě pozornosti. Naštěstí se žádná z prováděných úprav výrazněji nedotkla jejich originální podstaty,⁷⁾ a tak můžeme při třetím odhalení prezentovat tento unikátní nález a zajistit i jeho zachování pro budoucnost.⁸⁾

Vzhledem k nevelkým rozměrům okenních otvorů není jejich zapojení do kvádříkového líce nijak výrazné. Výška stojek ostění (s výjimkou východní stojky východního okna) je stejná jako navazující řádky zdiva. Totéž platí pro oba překlady vysoké 17 a 15 cm. Pouze výška odkryté parapetní desky západního okenního otvoru (19 cm) je vyšší než vrstvy navazujícího zdiva. Zde mohlo hrát roli umístění okna těsně nad tehdejší terénem. Jednoznačně určit rozhraní nadzemního a základového zdiva jsme neměli možnost, podle údaje zjištěného na východním průčelí románské stavby (předzáklad 188,36 m) lze ovšem předpokládat, že úroveň románského terénu pod oknem byla zhruba v hloubce 90 cm (báze vlastního okenního otvoru je v úrovni 189,27 m n. m.).

Oproti západněji položenému oknu je východní posazeno o 6 cm níže. S touto skutečností mohou souviset i úpravy kvádříkového líce interiéru, což se projevuje na nenavázání ložných spár zdiva na polohu překladu, na skobovitých výsecích kvádříků a rozhozeném spárořezu (obr. 9).

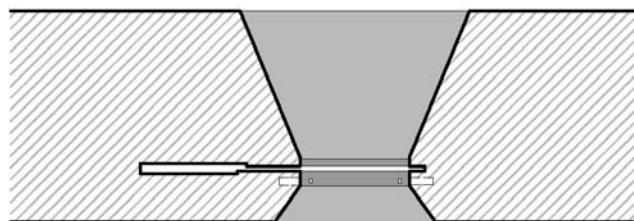
SOUVISLOSTI A HODNOCENÍ

Dochované nebo dostupné vnější líce okének jsou u pražských románských domů výjimečné. Upozornit lze na ne-

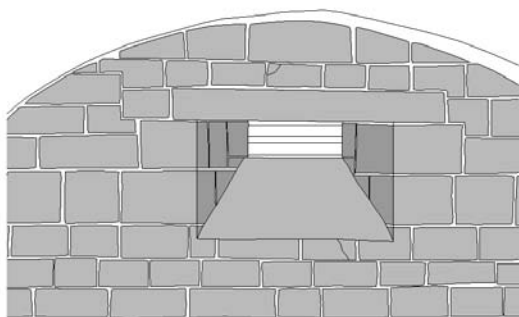
velké okno v domě čp. 31/I, jehož ze tří stran (obě boční a spodní) sešikmené špalety a horní vodorovný překlad ústí do nevelkého okenního otvoru o rozměru 28 × 18 cm rovněž s větším rozměrem horizontálním. Přes výrazné narušení venkovního líce na něm lze pozorovat stopy po okosení a přítomnosti vodorovného a svislého prutu mříže.⁹⁾

Vnější podoba šterbinového okénka, určeného nejspíše pouze k větrání, se dochovala v jižní místnosti spodního podlaží paláce čp. 222/I. Vertikální šterbina o šířce 6 cm je vlastně vynechána ve vnějším kvádříkovém líci jako meze- ra mezi dvěma kvádríky jedné řádky vysoké 23 cm. V dodatečně klenbou zaslepené vnitřní partii okna jsou zvětš- ku patrné šikmé boční a spodní špaleta, překlad je vodo- rovný. Románský charakter vnější podoby okna dokreslu- je odtesané polokruhové zakončení okénka v řádku nad otvorem.¹⁰⁾

Několik okének bylo možné rovněž pozorovat v reliktech dalšího paláce čp. 240/I. V západní stěně jižní koncové místnosti se jeví na interiérovém a exteriérovém líci do- konce trojice otvorů, které ovšem nejsou bohužel přístup- né z obou stran. Na vnějším líci pozorujeme pravděpodob- ně zazdívkou dvou oken, které vyplňují otvory, z nichž jsou poznatelné pouze jejich obrysy a které jsou uvnitř stavby skryty za přízděnými arkádami. Uvnitř patrné okénko s ná- znkem zvláštních rovnoběžně šikmých bočních špalet se zase na vnějším líci neprojevuje.¹¹⁾ Archeologicky odkryté okno do severní koncové místnosti je ve srovnání s ostat- ním překvapivě veliké (šířka 65 cm, výška více než 70 cm). Boční špalety jsou přímé, horní a dolní šikmé, stoupající na- vzájem rovnoběžně z interiéru k vnějšmu líci. Případně do- chovaná úprava vnějšího líce byla brutálně stavbou od- straněna při odkrytí zdiva před příchodem archeologů, kdy

190,00

189,00

188,36

Obr. 9: Staré Město pražské, Husova ulice, dům čp. 156/I. Interiérová kvádříková líc vykazuje těsně kolem okenní niky východního okénka četné ne- pravidelnosti. Pohled od jihu (kresba S. Matoušová a M. Semerád).

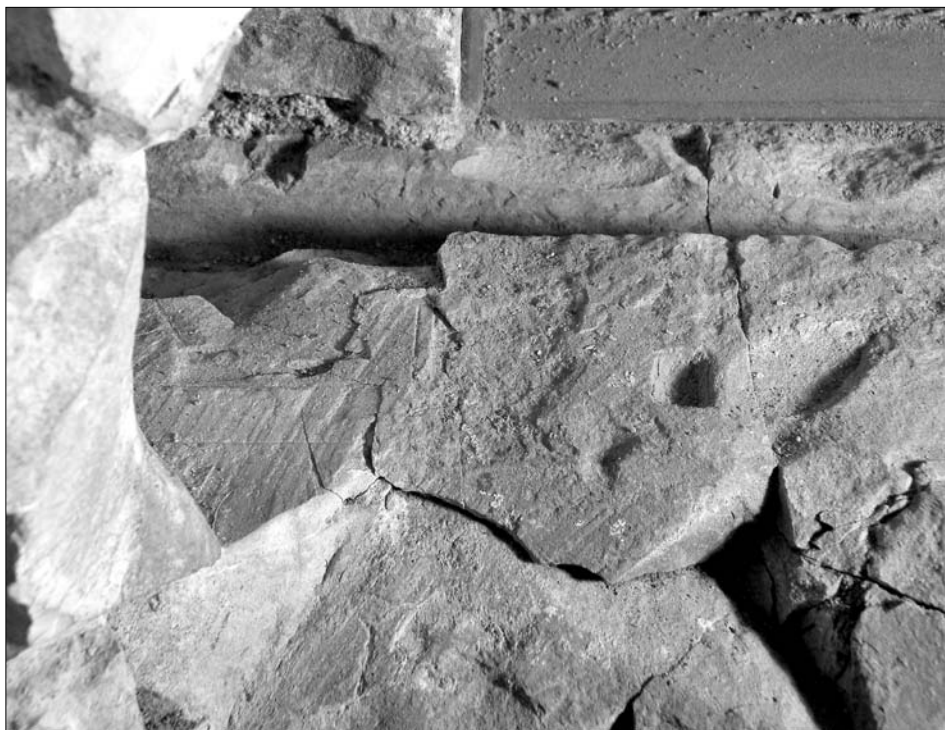
Obr. 10: Staré Město pražské, Husova ulice, dům čp. 156/I. Horizontální a ver- tikální řez rekonstruovaným okénkem. Spodní konec vertikálního řezu je umístěn v předpokládané úrovni terénu v době stavby (kresba M. Seme- rád).

byla odbourána celá odhalená zřejmě kvádríková líc v mocnosti cca 10 cm.¹²⁾

Neosově umístěné okénko se šikmými interiérovými špaletami a vodorovným překladem je viditelné i ve východní stěně románského domu čp. 445/I ve Vejvodově ulici (interiérová okení nika má rozměry 94 × 86 cm), kde byla částečně patrná i jeho část, blízká k vnějšímu lici. Výška samotného okenního otvoru dosahovala cca 40 cm a na jeho vnější straně lze spatřovat náznak okosení spodní a bočních hran okénka.¹³⁾

Veškeré detaily zjištěné v domě čp. 156/I hovoří jednoznačně pro skutečnost, že pečlivě provedená práce je dílem specializované stavební huti s použitím promyšlených pracovních postupů a dosažením sofistikovaného výsledku (obr. 10). Máme zde na mysli vyřísované linie pro okosení okénka a precizní kamenické opracování (obr. 11), minimálně v našem prostředí neobvyklé (nebo zatím nepovšimnuté) vertikální válcovité utváření koncové části kratšího ramene kapsy pro nejspíše dřevěný uzavírací prvek nebo možné použití horizontálně umístěných mříží oproti jednoduššímu uzavření otvoru kratšími mřížemi svislými. Tento prvek vysvětlujeme výše zmíněným ohledem na snazší obsluhu uzavírání okna. Vzhledem k těmto skutečnostem i k datování stavby lze uvažovat o přímém podílu strahovského stavební huti, jejíž přítomnost avizuje použití strahovského vyměřovacího modulu římské stopy i přítomnost převyšované portálové niky v průchodu ve vstupu do hlavní místnosti spodního podlaží domu.¹⁴⁾

Zajímavou skutečností je i dvojí zabezpečení z vnější strany – jednak dřevěným uzavíracím prvkem a jednak mříží. Při předpokladu, že uvedené otvory vedly na domovní parcelu a nikoliv do veřejného prostoru, se zdá toto jištění nadstandardní. Je otázkou, zda tato doložená ostražitost vůči prostoru vně okének nemůže nasvědčovat jiné parcelaci v době výstavby domu než je ta, kterou vnímáme dnes. V této souvislosti není bez zajímavosti, že stěna s okénky lícuje se zástavbou jižní strany dnešní Karlovy ulice v její východní části. Odlišné původní trasování této ulice by mohlo celkem plynule navázat na průčelní linie dnešních domů čp. 174/I, 178/I, 180/I a 223/I, které jsou sice asanované, nicméně od předasanační uliční čáry se odlišují jen dílčím způsobem. Takový předpoklad by musel počítat s dodatečným zúžením ulice a vzniku jejího nelogického zalomení poněkud nezvyklou vestavbou několika domů na celkovém trojúhelníkovém půdorysu.¹⁵⁾ Přestože se tato myšlenka jeví nepříliš pravděpodobná, jižní parcelní hranice dnešního domu čp. 161/I by ji mohla podporovat. Na ni navazuje ještě hranice mezi domy čp. 156/I a 229/I na plánu Prahy z roku 1856 na základě mapování stabilního ka-

Obr. 11: Staré Město pražské, Husova ulice, dům čp. 156/I. Pod spodní částí východní stojky východního okénka byla při konzervaci dočasně odkryta zakrytá partie parapetní desky s rytími liniemi určujícími okosení okna. Snímek zachycuje i východní z mělkých otvorů v parapetní desce a precizní opracování všech dochovaných lícových ploch této desky (foto J. Mjartan).

tastru.¹⁶⁾ To už jsou ale dosti odvážné úvahy, které nicméně dokládají význam učiněného objevu a upozorňují na možné interpretační souvislosti nalezeného stavebního detailu.

POZNÁMKY

- 1) P. Vlček a kol., Umělecké památky Prahy – Staré Město a Josefov. Praha 1996, s. 184–185; M. Vilímková, Stručné dějiny budovy, in: M. Vilímková – M. Pavlík, Stavebně historický průzkum Praha, Staré Město, čp. 156. SÚRPMO 1961. Zde shrnuty základní prameny k objektu.
- 2) Výzkum NPÚ Praha č. 2009/21 a 2010/21, vedoucí výzkumu PhDr. J. Podliska, Ph.D., odborná spolupráce a tvorba nálezové zprávy Bc. A. Prokopová, operativní dokumentace stavebních konstrukcí Mgr. M. Kovář.
- 3) Všechny uváděné výškové údaje jsou pro snazší kompatibilitu s údaji používanými ve starší literatuře, zejména v práci citované v následující poznámce, v jadranském výškovém systému.
- 4) Z. Dragoun – J. Škabrada – M. Tryml, Románské domy v Praze. Praha 2002, s. 114–123.
- 5) V úvahu přichází ještě konstrukce zabraňující zanesení okenního otvoru nečistotami, které by omezovaly pohyb zasouvací dřevěné desky ve vodící drážce. V případě existence mříže nemáme jistotu o jejím provedení v kovu nebo dřevě.
- 6) P. Justa – J. Kačer, Restaurátorská zpráva, České muzeum výtvarných umění – výstavní síň Praha 1, Husova 19–21. Praha 2003, s. 3, neubl.
- 7) Brutální výjimkou je u parapetní desky ostění východního okna odsekání 1,5 cm výšky desky, vyvolané patrně tím, že při výrobě ocelových rámečků s větrací mřížkou se vycházelo z rozměrů západního okna, které je o 1,5 cm vyšší. Po zjištění, že u okna východního je rámeček větší, nebyla situace řešena úpravou rámečku, ale románské špalety, jak odpovídá duchu období kolem r. 1970.
- 8) Rozpukaná část exteriérových partií oken byla zajištěna, odseparována geotextilií a zasypana keramzitem v plátěném obalu. Restaurátorské práce provedl J. Mjartan.
- 9) M. Rykl, Dům čp. 31/I, Kaprova ulice, in: Z. Dragoun. – J. Škabrada – M. Tryml, o. c. v pozn. 4, s. 72.
- 10) Z. Dragoun. – J. Škabrada. – M. Tryml, o. c. v pozn. 4, s. 155.

- 11) Tamtéž, s. 175 n.
- 12) P. Starec, Nový románský objekt v areálu ČVUT v Praze, Husově ul. čp. 240/I, *Archaeologica Pragensia* 12, 1996, s. 185–218; Z. Dragoun – J. Škabrada – M. Tryml, o. c. v pozn. 1, s. 177.
- 13) Z. Dragoun. – J. Škabrada – M. Tryml, o. c. v pozn. 4, s. 204.
- 14) Z. Dragoun, Vladislav a jeho stavby v Praze, in: M. Mašek – P. Sommer – J. Žemlička (ed.), Vladislav II. druhý král z Přemyslova rodu. Praha 2009, s. 185.
- 15) Tuto myšlenku je samozřejmě možné ještě dále rozvíjet. Existence konstrukčně odlišných suterénů severně od románského domu může (v případě staršího původu rohové partie stavby) svědčit pro ponechání starší trasy ulice ještě po výstavbě gotického rohového domu a její teprve následné zrušení a zastavění valeně klenutým suterénem.
- 16) B. a M. Laštůvkovi, Plán Prahy a Vyšehradu na základě mapování stabilního katastru (1856). Praha 2008, list 73, s. 93.

ROMANISCHE FENSTER DES HAUSES KONSKR.-NR. 156/1 IN HUSOVA-GASSE IN PRAHA/PRAG

Im Rahmen der Bauherrichtungen des Hauses Konskr.-Nr. 156/1 in Husova-Gasse in der Altstadt Prag wurden Außenleibungen eines Paares der Fensterchen der Nordwand des Hauptraumes des unteren Stockwerkes des hiesigen romanischen Hauses entdeckt. In beiden Fällen wurden Überreste der Abschlusselemente der Fenster freigelegt. Ein grundlegender Bestandteil der Verschließung war wahrscheinlich eine Holzplatte, die durch ihre Bewegung in den Führungsnuten im Parapett und dem Sturzstein der Leibung die komplette Verschließung des kleinen Fensters ermöglichte (Breite 42,5 cm, Höhe 17 cm). Im Falle des Öffnens war sie in eine tiefe Aussparung auf der Ostseite des Fensters komplett eingeschoben. Vor dieser Platte war ein Schutzgitter platziert, das von drei waagrechten Stäben gebildet wurde, die in die Stiele der Leibung eingesetzt wurden. Der Aufbau des Hauses wird in den älteren Horizont der Prager romanischen Häuser gelegt, in die 2. Hälfte des 12. Jahrhunderts. Die komplizierte Konstruktion mit Elementen, die in eine wesentliche Tiefe des Mauerwerkes eingreifen, konnte nicht ein anderes Mal, als im Verlauf des eigentlichen Baus realisiert werden, eine nachträgliche Entstehung des Systems der Verschließung des Fensters schließen wir aus.

Freigelegte Fenster und ihre Herrichtung beweisen ihre Ausnutzung besonders für die Lüftung des eingetieften unteren Geschosses, in den kalten Perioden offensichtlich auch für die Verhinderung der Wärmeabwanderung davon. Die Beleuchtungsfunktion der Fenster war hinsichtlich ihrer Ausmaße wahrscheinlich sekundär und weniger bedeutungsvoll. Die Bedienung der Schiebepartie scheint uns von der Außenseite als einfacher, im Interieur musste es entweder durch besondere Zusatzelemente oder durch die Besserung des Zugangs in die tiefe und hoch platzierte Fensternische gelöst werden. Gesamte festgestellte Details sprechen eindeutig für die Tatsache, dass die sorgfältig durchgeführte Arbeit ein Werk einer spezialisierten Bauhütte ist, mit der Verwendung der durchgedachten Arbeitsverfahren und mit der Erreichung des logischen Ergebnisses. Hinsichtlich dieser Tatsachen und der Datierung des Baus kann man den direkten Anteil der Strahover Bauhütte bedenken, deren Anwesenheit die Anwendung des Strahover Messungsmoduls des römischen Fußes und die Anwesenheit der überhöhten Portalnische im Eingang zum Hauptraum des unteren Geschosses des Hauses avisiert.

ABBILDUNGEN

- Abb. 1: Altstadt Prag, Husova Gasse, Situation des Hauses Konskr.-Nr. 156/I und seines romanischen Kernes (Zeichnung J. Hlavatý und M. Semerád).
 Abb. 2: Altstadt Prag, Husova Gasse, Haus Konskr.-Nr. 156/I. Situation der Fenster in der nördlichen Außenwand des Hauptraumes des romanischen Hauses mit dem Detail der rekonstruierten Gestalt und dem Ausmaß der Konstruktionselemente des östlichen Fensterchens. Ansicht vom Norden (Zeichnung J. Hlavatý und M. Semerád).
 Abb. 3: Altstadt Prag, Husova Gasse, Haus Konskr.-Nr. 156/I. Außenseite des östlichen Fensterchens. In der Fensterbank ist ein Paar der flachen Öffnungen hervorgehoben. Ansicht vom Norden (Foto M. Semerád).
 Abb. 4: Altstadt Prag, Husova Gasse, Haus Konskr.-Nr. 156/I. Östliche Hälfte des östlichen Fensterchens. In der unteren Partie ist eine Kante der Abfasung der Fensterbank und des östlichen Stiels der Leibung sichtbar, in dem Stiel eine Aussparung des mittleren Stabes des Gitters und hinter ihr eine

Aussparung für die Einschiebung der Platte. Ansicht vom Nordwesten (Foto M. Semerád).

Abb. 5: Altstadt Prag, Husova Gasse, Haus Konskr.-Nr. 156/I. Westliche abgebrochene Seite der Leibung des östlichen Fensterchens mit der unteren und oberen Führungsnute der Einschubplatte und mit Öffnungen für die Platzierung des Gitters. Ansicht vom Osten (Foto M. Semerád).

Abb. 6: Altstadt Prag, Husova Gasse, Haus Konskr.-Nr. 156/I. Östliche verletzte Seite der Leibung des östlichen Fensterchens mit der Aussparung für die Einschiebung der Platte, der unteren und oberen Führungsnute und Öffnungen für die Platzierung des Gitters. Ansicht vom Westen (Foto M. Semerád).

Abb. 7: Altstadt Prag, Husova Gasse, Haus Konskr.-Nr. 156/I. Außenseite des westlichen Fensterchens. Ansicht vom Norden (Foto M. Semerád).

Abb. 8: Altstadt Prag, Husova Gasse, Haus Konskr.-Nr. 156/I. Detail des zylindrischen Abschlusses der Spalte für den Überstand der Einschubplatte auf der westlichen Seite und der unteren Führungsnute des westlichen Fensterchens. Ansicht vom Osten (Foto M. Semerád).

Abb. 9: Altstadt Prag, Husova Gasse, Haus Konskr.-Nr. 156/I. Das Interieur-Quadermauerhaupt weist dicht um die Fensternische des östlichen Fensterchens zahlreiche Unregelmäßigkeiten auf. Ansicht vom Süden (Zeichnung S. Matoušová und M. Semerád).

Abb. 10: Altstadt Prag, Husova Gasse, Haus Konskr.-Nr. 156/I. Horizontaler und vertikaler Schnitt durch das rekonstruierte Fensterchen. Das untere Ende des vertikalen Schnittes ist in dem vorausgesetzten Niveau des Terrains in der Zeit des Aufbaus platziert (Zeichnung M. Semerád).

Abb. 11: Altstadt Prag, Husova Gasse, Haus Konskr.-Nr. 156/I. Unter dem unteren Teil des östlichen Stiels des östlichen Fensterchens wurde bei der Konservierung eine zugedeckte Partie der Fensterbank mit geritzten Linien, die die Abfasung des Fensters bestimmen, zeitweilig freigelegt. Die Aufnahme erfasst auch die östliche von den flachen Öffnungen in der Fensterbank und die präzise Bearbeitung aller erhaltenen Ansichtsflächen dieser Bank (Foto J. Mjartan).

(Übersetzung J. Kroupová)

OPERATIVNÍ PRŮZKUM A DOKUMENTACE KOSTELŮ V JINDICÍCH A V KRCHLEBECH PŘI OPRAVĚ

KAREL KIBIC ML.

Při opravách památek jsou odhaleny a často i zanikají pozoruhodné nálezné situace, které jsou důležité pro poznání jejich historie. Následující příspěvek by rád informoval o výsledcích operativního průzkumu a dokumentace dvou kostelů v okrese Kutná Hora, jejichž oprava proběhla v letech 2008–2009. Kostel sv. Václava v Jindicích a stejně zasvěcený kostel v Krchlebech jsou původem raně gotické stavby, jejichž složitější vývoj (a v případě kostela v Jindicích i samotný středověký původ) bylo těžko možné doložit bez pohledu na zdivo pod omítkami. Součástí celkové opravy kostela sv. Václava v Jindicích, probíhající od léta 2008 do léta následujícího roku, byla realizace větracích kanál-